ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2024/ № 11

Termiz – 2024

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan.

Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.11.2024
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz
Rasmiy sayt:
www.philologicalresearch.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, *filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)*
Shoxista Maxmaraimova, *filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)*
O'ral Xoliyorov, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)*
Olmos Ulviy Binnatova, *f.f.d., professor (Ozarbayjon)*
Karl Rayxl, *f.f.d., professor (Germaniya)*
Vali Savash yelok, *f.f.d., professor (Turkiya)*
Dorota Silviya, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)*
Muslihiddin Muhiddinov, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Ibodulla Mirzayev, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Abdi Mamatov *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Suyun Karimov *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Muhammadxon Hakimov, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Nafas Shodmonov *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Dilmurod Quronov, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Murodqosim Abdiyev, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Baxtiyor Mengliyev, *f.f.d., professor (O'zbekiston)*
Normat Yo'ldoshev, *f.f.d., dotsent (O'zbekiston)*
Abdulla Xudoyqulov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Bobonazar Murtazayev, *f.f.n., dotsent (O'zbekiston)*
Asqar Eshmo'minov, *f.f.d., dotsent (O'zbekiston)*
Obidjon Shofiyev, *f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)*
Zafar Umurqulov, *f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O'zbekiston)*
Nurali Amonturdiyev, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Hakim Ahmedov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Ahad Shukurov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Eshnazar Jabborov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Abdumurod Arslonov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Sirojiddin Turdimurodov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Umida Raximova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Gulchehra Begmatova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Nargis Qurbonazarova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Muyassar Xolova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Shoira Omonturdiyeva, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Sherzod Turdiqulov, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Zaynura Qodirova, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Humayun Nadim Muhammad, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*
Dilrabo Ergasheva, *f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)*

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.11.2024
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100
Цена договорная
Заказ: 155
Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, *доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)*
Шохиста Махмараимова, *доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)*
Урал Холияров, *ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)*
Олмос Улвий Биннатова, *д.ф.н., профессор (Азербайджан)*
Карл Райхл, *д.ф.н., профессор (Германия)*
Вали Саваш Елок, *д.ф.н., профессор (Турция)*
Дорота Сильвия, *PhD, доцент (Польша)*
Муслихиддин Мухиддинов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Ибодулла Мирзаев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Абди Маматов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Суюн Каримов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Мухаммадхон Хакимов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Нафас Шодмонов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Дилмурод Куронов, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Мурадкасим Абдиев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Бахтиёр Менглиев, *д.ф.н., профессор (Узбекистан)*
Нормат Юлдашев, *д.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Абдулла Худайкулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Бобоназар Муртазаев, *ф.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Аскар Эшмуминов, *д.ф.н., доцент (Узбекистан)*
Обиджон Шофиев, *д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)*
Зафар Умуркулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Нурали Амонтурдиев, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Хаким Ахмедов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Ахад Шукуров, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Эшназар Джаббаров, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Абдумурод Арслонов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Сирожиддин Турдимуродов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Умида Рахимова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Гульчехра Бегматова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Наргис Курбаназарова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Муяссар Холова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Шаира Амонтурдиева, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Шерзад Турдикулов, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Зайнура Кадирова, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Хумаюн Надим Мухаммад, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*
Дильрабо Эргашева, *д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)*

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President`s Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.11.2024
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94
Offset printing. Offset paper
Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155

Printed at the
«Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, *doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)*
Shohista Makhmaraimova, *doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)*
Ural Kholiyorov, *PhD, associate professor (Uzbekistan)*
Olmos Ulviy Binnatova, *doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)*
Karl Rayxl, *doct.of philol. sciences, professor (Germany)*
Vali Salvash Elok, *doct. of philol. sciences, professor (Turkey)*
Dorota Silvia, *PhD, associate professor (Poland)*
Muslihiddin Mukhiddinov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Ibodulla Mirzaev, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Abdi Mmatov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Suyun Karimov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Muhammadkhon Khakimov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Nafas Shodmonov, *doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Dilmurod Kuronov, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Muradkasim Abdiyev, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Bakhtiyor Mengliev, *doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)*
Normat Yuldashev, *doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Abdulla Khudaykulov, *PhD (Uzbekistan)*
Bobonazar Murtazaev, *cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Askar Eshmuminov, *doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)*
Obidjon Shofiev, *PhD, associate professor (Uzbekistan)*
Zafar Umurkulov, *PhD (Uzbekistan)*
Nurali Amonturdiev, *PhD (Uzbekistan)*
Hakim Akhmedov, *PhD (Uzbekistan)*
Ahad Shukurov, *PhD (Uzbekistan)*
Eshnazar Jabbarov, *PhD (Uzbekistan)*
Abdumurod Arslonov, *PhD (Uzbekistan)*
Sirojiddin Turdimurodov, *PhD (Uzbekistan)*
Umida Rakhimova, *PhD (Uzbekistan)*
Gulchekhra Begmatova, *PhD (Uzbekistan)*
Nargis Kurbanazarova, *PhD (Uzbekistan)*
Muyassar Kholova, *PhD (Uzbekistan)*
Shoira Omonturdiyeva, *PhD (Uzbekistan)*
Sherzod Turdikulov, *PhD (Uzbekistan)*
Zaynura Kadirova, *PhD (Uzbekistan)*
Humayun Nadim Muhammad, *PhD (Uzbekistan)*
Dilrabo Ergashova, *PhD (Uzbekistan)*

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

AMANOV ABDIJABBOR SATTAROVICH
Murakkab sintaktik tuzilmalar haqida 7

УСМОНОВА ШАҲОДАТ
Газета дискурсида таржима масаласи: Трансформацион таҳлил 11

XOLNAZAROV UMID ERKINOVICH
Tog‘ay Murod uslubiy bayonida antropomorf metaforalarning voqelanishi 16

BABAXANOVA DILAROM AXMATXANOVNA
Tilning mohiyati va vazifalarini yuzaga keltirishda uslubiyatning o‘rni 19

ИБАТОВА АМИРА ШАВКАТОВНА
Лексика – тилдаги барча сўзларнинг йиғиндиси 23

NABIYEVA RUSHANA JAMOL QIZI
O‘zbek tilidagi yangi oziq-ovqat o‘zlashmalarining leksikografik tavsifi masalalari:
Muammo va vazifalar 26

NABIYEVA PARVINA AKBARJANOVNA
Jahon tilshunosligida tezaurus tushunchasi va uning tadqiqi 30

MUXAMMADIYEV NODIR RUSTAMZODA
Qashqadaryo viloyati o‘zbek shevalariga fors-tojik
va arab tillaridan o‘zlashgan so‘zlar tahlili 35

ASATULLAYEVA DILNAVOZ JONDULLAYEVNA
Morfonologik hodisalar va ularning Buxoro viloyati o‘g‘uz shevalarida uchrashi 39

ABDULLAJONOVA MADINA TO‘LANBOY QIZI
Yozma nutq shakllanishi va rivojlanishining psixolingvistik tahlili 42

NAZARMATOVA KUMUSH FARHODOVNA
O‘zbek tilida komplimentlarning lingvopragmatik tahlili
(O‘. Hoshimovning «Ikki eshik orasi» asari misolida) 46

MUHSINJONOVA SHIRINOY ASLIDDIN QIZI
«Devonu lug‘otit-turk» asarida qo‘llangan taom nomlarining qiyosiy tadqiqi 50

MUKUMOV MAKHMUD KHUDAYBERDIEVICH
Lexical composition of scientific prose 53

НАТАЛЬЯ БАЗАРОВНА РАДЖАПОВА
Гендерная лексика в туркменском языке 56

МУНДАРИЖА

ТОЙЧИЕВА НАСИБАХОН СУРАНБАЕВНА
Сходства и различия в процессе формирования терминологии
бытовой лексики в узбекском и русском языках 58

BOBOMUROTOV FARRUKH,
DAVLYATOVA ELVIRA MURATOVNA
The problems of reconstruction aphoristic prose of e. M. Remarque in uzbek translations..... 64

НАЗАРОВА МАНЗУРА НАСРУЛЛАЕВНА,
БАХТИЁРОВ ШОХЖАХОН
Роль речи в развитии мышления..... 68

QAHRAMONOV ISLOM BOTIR O‘G‘LI
DAVLYATOVA ELVIRA MURADOVNA
The problems of thematic classification of
military terms in english and uzbek languages..... 71

ADABIYOTSHUNOSLIK

АБДУЛЛАЕВ МУҲАММАД ҲАМЗАЕВИЧ
Убайдий ва шайх Саъдий..... 75

МУСТАФОҚУЛОВ РЎЗИҚУЛ БОЙНАЗАРОВИЧ
Мангу барҳаёт сиймо..... 78

ТОИРОВА ДИЛФУЗА ФАЙЗУЛЛАЕВНА
Эстетика запада и востока в творчестве Гюстава Флобера..... 83

TAJIBAYEVA DILFUZA ERKINOVNA
Poetik timsol yaratishda oq rang tasviri 86

МУСИНОВА ЗЕБО ТУРАБОВНА
Разоблачение роковых последствий в историческом
Романе эжена сю «жан кавалье» 88

MANSUROVA UMIDAXON IBROHIMOVNA
Badiiy asarda biografik tasvirning o‘rni 92

BOYMURATOVA NARGIZA BOZORBOYEVNA
Tasavvufiy timsollar va she’riyat 96

NAZAROVA NAMUNA ABDUMAJITOVNA
Sirojiddin Sayyid ijodidan bir g‘azal tahlili..... 98

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2024; 11
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

TOG‘AY MUROD USLUBIY BAYONIDA ANTROPOMORF METAFORALARNING VOQELANISHI

Xolnazarov Umid Erkinovich,
Termiz davlat universiteti
o‘zbek tilshunosligi kafedrasi katta o‘qituvchisi,
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Ma'lumki, XXI asrda til o‘zining yangi sifat bosqichiga ko‘tarildi, oqibatda, lisoniy imkoniyatlarning nutqiy voqelanishida inson omili masalasi ustuvorlik qila boshladi. Bu esa lisoniy hodisalarning lingvokognitiv, lingvomadaniy asoslarini o‘rganishda antropotsentrik metafora (bevosita insonning ichki va tashqi sifatiy belgilarini o‘xshash referentlarga ko‘chiruvchi metafora) ni tadqiqi zaruratini oqlaydi. Darhaqiqat, aksariyat tadqiqotlarda metafora insonning olamga munosabati, borliqni anglash va uni tilda aks ettirish, tilni uning sohibi bo‘lmish inson va u mansub bo‘lgan etnos bilan uzviylikda o‘rganishning asosiy usullaridan biri sifatida qaraladi.

Agar antropotsentrizm ildizlari V.fon Gumboldt, E.Sepir, B.Uorf, L.Vaysgerber kabi olimlarning qarashlariga taqalsa, xususan, V.fon Gumboldtning tilni xalq ruhini akslantiruvchi hodisa sifatida tushunishi, L.Vaysgerberning olam lisoniy manzarasiga doir nazariyasi, qolaversa, o‘zbek tilshunosligida XX asrning oxirlarida tilni antropotsentrik paradigma tamoyillari asosida tadqiq etishda A.Nurmonov, N.Mahmudov, D.Xudayberganova, D.Ashurova, Sh.Safarov kabi tilshunoslarning nazariy qarashlari antropotsentrik tilshunoslikning yuzaga kelishiga zamin hozirladi[1]. Binobarin, betakror obrazlar yaratishda tilning nozik semantik imkoniyatlarini o‘z badiiy niyatiga yo‘naltirgan T.Murod qissalarini antropotsentrik nuqtayi nazardan tahlil qilish shuni ko‘rsatdiki, yozuvchi realiyasi inson tafakkurida sodir bo‘ladigan murakkab kognitiv jarayonni “inson→borliq” va “borliq→inson” munosabatlari asosida “tilning faol bunyodkorligi hamda borliq – ong va tafakkur in'ikosi”[2] sifatida idrok etishga yorqin namuna bo‘la oladi.

Til borliqni tasvirlash va tasniflash, uni ongda yaxlit sistema sifatida aks ettirish vositasi bo‘lib, so‘z ma'nosida borliq manzarasi lavhalari aks etadi. Ayni paytda, til, madaniyat va shaxs mushtarakligi asosan metaforada ko‘zga tashlanadi. Har bir inson – alohida realiya: har bir ijodkor uslubi, ya'ni idiolektining, uslubiy bayonining namoyishchisi sifatida metafora obrazli ifoda, tasviriy vositalarda o‘z aksini topadi. Bunda metaforik ifodaning hosil bo‘lishida insonga xos qaysi belgi asos bo‘lganligini aniqlash muhim. Buni biz bazaviy metafora turi – antropomorf metafora (insonga xos belgilarning, somatik kodlarning predmetlarga ko‘chirilishi) ni tasniflash orqali tushuntirmoqchimiz:[3]

I. Insonning biologik hodisa sifatidagi xususiyatlari asos bo‘lgan metaforik ma'no. Bu quyidagi ichki bo‘linishlarni o‘z ichiga oladi:

1.1. Insonning tana a'zolari asos bo‘lgan metaforik ma'nolar:

KO‘Z, nazar, nigoh; qarash (O‘TIL, 2-jild). “Xuddi shu daqiqada *ko‘zlar uchrashib qoldi*! Bo‘ri polvonga o‘sha qop-qora ko‘zlar tik-tik boqdi. O‘sha *ma'nosiz ko‘zlar*, o‘sha *bez ko‘zlar* Bo‘ri polvon uchun qanchalik jirkanchli bo‘lsa, shunchalik *qadrdonda* edi!” (T.Murod, “Yulduzlar mangu yonadi”). “*Kattaning ko‘zi ko‘kragimga tushsa*, o‘zi tushunib oladi, deya o‘yladi” (T.Murod, “Momo yer qo‘shig‘i”). **2. Ko‘rish qobiliyati** (O‘TIL, 2-jild). “Yo‘g‘-e, u ko‘pkarida otdan yiqilib, bir *ko‘zi ojiz* bo‘p qolgan, deb eshitib edim (“Yulduzlar mangu yonadi”). “Xo‘sh-xo‘sh deyman, olabosh, *Ko‘zing o‘tkir*, qalamqosh. Qalam qoshing suzilsin, Suting erga sizilsin” (“Momo yer qo‘shig‘i”).

Shuningdek, T.Murod badiiy nutqida, ayniqsa, qissalarida ko‘z bilan bog‘liq boshqa metaforik ifodalar ham o‘rin egallagan:

Ko‘z-quloq bo‘lmoq – juft so‘z ko‘rinishidagi frazeologik metafora (FM) bo‘lib, “kuzatmoq”, “xabardor bo‘lmoq” ma'nolarini ifodalaydi: “Tom ustida yonboshlab olmish Nabi oqsoqol to‘yxonadagi voqealardan *ko‘z-quloq bo‘ldi*, tegishli yo‘l-yo‘riqlar berdi” (“Yulduzlar mangu yonadi”). “– Unda, hozircha *ko‘z-quloq bo‘lib* turing, hidlanmasin” (“Ot kishnagan

[1] Худойберганова Д. Тил тафаккур маданият. – Тошкент: Нодирабегим, 2020. – Б.4.

[2] Ширинова Н.А. Ўзбек тилида белги-хусусият ва предметлик маъноларининг фарқланишида градуонимик қаторлар: Филол. фанлари номзоди ... дисс. – Тошкент: 2010. – Б. 48

[3] Насруллаева Г. Антропоцентрик метафоранинг лисоний, когнитив ва лингвомаданий аспекти: Филол. фан. бўйича фалс. до-ри дисс. – Қарши, 2019.

oqshom"). "Bolalar magnitofon qo'yib keldi. Shoirlar bildi, odam o'g'illarini *ko'z-quloq bo'lib* turish uchun yubordi" ("Momo yer qo'shig'i").

QO'L s.t. **barmoq – "nafsini tiymoq"** ma'nosidagi frazeologik metafora (O'TIL 5-jild): "*Besh qo'lni barobar og'izga tiq*sak, yaxshi bo'lmas" ("Momo yer qo'shig'i"). Biroq bu yerda *besh qo'lni barobar og'izga tiqmoq* birikmasi nafsni tiymoqni emas, aksincha, uning semantikasiga biriktirilgan "ochko'zlik" ma'nosidagi obrazli tasvirni yuzaga keltirgan. **4. Imzo.** (O'TIL, 5-jild). "Rais bo'lib ish buyurish oson, yo'l-yo'riqlar berish oson, qog'ozlarga *qo'l qo'yish* oson!" ("Yulduzlar mangu yonadi"). "Ha, mayli. O'rtoq Hamidov, siz yozing, bu kishi *qo'l qo'yib* beradi" ("Ot kishnagan oqshom"). "Urush ishtirokchilari Daho yuziga-da qaramay *qo'l qo'yib* berdi" ("Momo yer qo'shig'i"). **5. Har kimning o'ziga xos ish usuli, uslubi, ishi, xatti-harakati**[1], urinishi kabilarni aks ettiruvchi metaforik ifoda: "Jonibek polvon Shodi polvonni *birinchi qo'ldayoq* chap oyog'iga sirtidan ildirib ko'tarib, to'lg'ab urdi" ("Yulduzlar mangu yonadi").

BOSH otlar bilan birikib, ayni paytda, polisemantik zanjirni tashkil qiladi hamda adib kontekstida inson qismatini ifodalaydi: "— Xo'p, podani qayerda boqasan? Tevarak-*bosh*ing paxta, imorat..." ("Momo yer qo'shig'i"). "O'lim barimizning *boshi*mizda bor savdo" ("Ot kishnagan oqshom"). "— Uyalsang-uyalmasang, bu barimizning *boshi*mizda bor savdo, — dedi yanga bo'lmish" ("Oydinda yurgan odamlar").

OYOQ – chet, chekka; quyi tomon; etak[2]. "Oyoq" leksemasi kompozitsiya usulida (*yolg'izoyoq*) "yo'l" leksemasi bilan birikib, antropo-zoomorf metaforani hosil qiladi: "*Yolg'izoyoq yo'l*" ("Yulduzlar mangu yonadi").

QULOQ – suvning anhor, kanal, o'qariq va sh.k. dan kichik suv yo'liga, ariqlarga tarmoqlanib o'tadigan joyi; dahana (O'TIL, 5-jild). Bunda odamning qulog'i va arig'ning qulog'i shakliy o'xshashlikka ko'ra bir xil bo'lib, lisoniy metaforani hosil qiladi. "Kolxoz mirobi suv yoqalab toqqa chiqib ketdi. *Quloq*larda haftalab och-nahor yotdi" ("Yulduzlar mangu yonadi").

1.2. Insonning tashqi ko'rinishi asos bo'lgan metaforik ma'nolar:

KAL – sochi butunlay yoki qisman to'kilib ketgan kishi[3]. Bizning fikrimizcha, "kal" so'zi metaforizatsiya jarayoniga uchrab, adib kontekstida kambag'al ma'nosiga teng bo'ladi: "Bildim, el, Ziyodulla kal, *otangni ko'rdim – ahmadi forig', onangni ko'rdim – tovoni yoriq, dedi"* (ushbu matal "zoti past, kambag'al" ma'nosida kelib, paremiologik metafora namunasidir), *ko'rpangga qarab oyoq uzat* (o'z imkoniyatidan kelib chiqib ish qilishga undovchi, shuningdek, kambag'alligini pisanda qiluvchi FM) (Ot kishnagan oqshom)". "O'zing bir sag'ir bo'lsang, senga kim qo'yibdi otni, dedi. Yana tag'in *kal* bo'lsang, kalga otim nimam, dedi. *Kal*ga eshak ham bo'ladi, dedi" ("Ot kishnagan oqshom").

NOGIRON – ko'chma yaroqsiz, ojiz bo'lib qolgan, kamchiligi bo'lgan (O'TIL, 3-jild). "Mana bular nima? Teraklarmi? Tutlarmi? Yo'q, bular *nogiron-nogiron giyohlar*!" ("Oydinda yurgan odamlar").

1.3. Inson holati va uning tana a'zolari harakati asos bo'lgan metaforik ma'nolar:

BO'ZLAMOQ – ko'chma mungli, dardli tovush chiqarmoq; nola qilmoq (O'TIL, 1-jild), ya'ni "yig'lamoq" ma'nosidagi shevaviy bo'yoqdor muallif metaforasi. T.Murod olamining ko'rish sektorini belgilab beradi: "Davrada changqovuz *bo'zladi*" ("Yulduzlar mangu yonadi"). "Polapon bir yon bo'ldi, beshigi bir yon bo'ldi! To'rg'ay boshlari uzra charx urib *bo'zladi*" ("Momo yer qo'shig'i").

KO'ZI ILINMOQ // KO'ZI KETMOQ – "uxlay boshlamoq"[4] ma'nosida berilgan bo'lib, sinonimik munosabatdagi FM: "Vaqt" eshittirishlari-da ado bo'ldi. Shunda, to'shakka o'tib yotdim. *Ko'zim ilindi, ko'zim ketdi*" ("Ot kishnagan oqshom").

BELI SOVIMOQ // TANASI SOVIMOQ – ish sur'ati, ishlovchi mayli-ishtiyoqining pasayishiga nisbatan "beli sovimoq" hamda "tanasi sovimoq" (inson o'lgach, butun a'zolar soviydi), ya'ni inson o'limi bilan bog'liq iboralar. Ularni T.Murod idiolektining xos FM lari deb baholash mumkin: "El, ishga bir kelib, bir kelmay yurishimizni ko'rsa, ishdan *beli soviydi*... Bizni bu dunyoga bog'lab qo'ygan emas, hazrati Xizr bovajonim! Bir kunmas-bir kun *tanamiz soviydi*" ("Oydinda yurgan odamlar").

1.4.Insonning jismoniy holati asos bo'lgan metaforik ma'nolar: TELBA – telbaga xos, telbalikni aks ettiruvchi; ma'nosiz va tartibsiz (O'TIL, 4-jild). "Yurdi-yurdi... Tanqidga o'tdi. *Telba-teskari gap*lardan iborat maqolalar yozdi" ("Momo yer qo'shig'i"). "Ijirg'anib-ijirg'anib, bir-ikki *telba-teskari chil*lar berdi" ("Yulduzlar mangu yonadi").

TENTAK – aqldan ozgan, telba, devona; jinni. Shuningdek, "Jayraxonadan qochmoq" varianti ham shu mazmunni ifodalaydi: "Abil tentakni endi ko'rayotganlar hayratdan ko'zlari olaydi. – Yo pirim-e, *urib ketgan tentak*, – deya kuldi. – *Jayraxonadan qoch*gan, – deya kuldi" ("Yulduzlar mangu yonadi").

LANJ //MAG'ZAVA – tobi aynigan, bo'shashgan (O'TIL, 2-3-jildlar), shuningdek, harakati juda sekin odam: "Shu, Boboqul bilan Mamat polvon juda *lanj*

[1] Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007.

[2] O'sha manba.

[3] Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2007.

[4] Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1978.

ekan, nima dedingiz, Bo‘ri polvon? – E, siz so‘ramang, men aytmayin! – dedi Bo‘ri polvon. – *Mag‘zava*, *lanj* ham gapmi, *mag‘zava*!” (“Yulduzlar mangu yonadi”).

1.5. Insonning hayot bosqichlari asos bo‘lgan metaforik ifodalar: QARI – *ko‘chma* uzoq o‘tmishga ega (O‘TIL, 5-jild). “Qoplon otamiz tok jo‘yani ishladi. Tok ostini aylana qilib kovladi... *Qari tok*larni kundakov qildi” (“Oydinda yurgan odamlar”).

YUZIDAN QON TOMMOQ – yosh, navqiron ma’nosidagi FM bo‘lib, qon – bu qizil rang degani. O‘zbeklar uchun qon rangi, ya’ni qizil rang “mangulik, jo‘shqinlik, doimiy hayot” belgisini ifodalaydi: “Bo‘ri polvon bosh ko‘tardi. Nasimga qaradi. “Qaribdi, juda qaribdi, – deya xayollandi. – Yo, men ham shunday qaridimmi? Yo‘g‘-e, odamlar, *yuzlaringizdan qon tomadi*, deyishadi-ku...”[1].

MO‘YSAFID – soch-soqoli oqargan, mo‘ylari oqargan (O‘TIL, 2-jild). So‘zma-so‘z – *oqsoqol.* Eskirgan (lisoniy) metafora: “Otamiz ko‘ngliga tahlika tushdi: “Kim bo‘ldi, bu *mo‘ysafid*?” deya o‘yladi”[2].

1.6. Inson kiyimlari va ularning qismlari asos bo‘lgan metaforik ma’nolar:

ETAK – ba’zi narsalarning, sathning cheti, quyi tomoni, oxirgi qismi (O‘TIL, 5-jild). **Bir etak –** biror ayol yoki oilaning bolasi ko‘pligi nazarda tutilgan FM: “Ammo xudoyim xudovando onaizor pushtini beribdi! Onaizor qo‘sha-qo‘sha farzandli bo‘libdi! Farzandlari *bir etak* bo‘libdi!” (“Oydinda yurgan odamlar”). **Etak qoqmoq** – butunlay umid uzmoq, kechmoq (O‘TIL, 5-jild). “Kattalar davraga duo berilmasdanoq *etak*larini *qoq*ib turib ketdi” (“Yulduzlar mangu yonadi”). “Birodarlar, chavandozlar nimaga *etagini qoq*ib ketayapti? Adolatga!” (“Ot kishnagan oqshom”).

Xullas, antropotsentrik metaforalar T.Murod badiiy nutqining rang-barangligi, ekspressivligini, obrazli ifodalarning mushtarakligini ta’minlovchi unsurlar bo‘lib, bunda inson haqidagi tasavvurlarni yaqqollashtirish, konseptuallashtirish, inson xususiyatlari va sifatlarini ochib berishda “inson→borliq” munosabati o‘zining serqirraligi, murakkab tabiati bilan metaforik mazmun kasb etadi.

Resume. In this article, metaphorical images, which are an important mechanism of human figurative thinking, a product of creative activity, in the artistic speech of T. Murad, in particular, in his stories, served to express the writer’s ideological position and aesthetic views. In this regard, by analyzing the stories of the creator from an anthropocentric point of view, the subtle semantic possibilities of language in creating unique images play an important role in revealing and interpreting the factors of the emergence of the linguistic image of being.

Резюме. В данной статье метафорические образы, являющиеся важным механизмом образного мышления человека, продуктом творческой деятельности, в художественной речи Т. Мурада, в частности, в его рассказах, служили выражению идейной позиции и эстетических воззрений писателя. В этой связи, анализируя рассказы творца с антропоцентрической точки зрения, тонкие смысловые возможности языка в создании неповторимых образов играют важную роль в выявлении и интерпретации факторов возникновения языкового образа бытия.

[1] Тоғай Мурод қўшиқлари. От кишнаган оқшом. – Тошкент, 1994. – 464 б.
[2] Тоғай Мурод. Ойдинда юрган одамлар. – Тошкент: Sano-standart, 2017. – 192 б.